

L'aventura de *Mansfield Park*

Maria Dolors Ventós
Traductora
mdventos@gmail.com

Resum

En aquest text rememoro el repte que em va comportar la traducció de *Mansfield Park* de Jane Austen. Per traduir un clàssic cal fer recerca sobre l'idioma de l'època, trobar el llenguatge i el registre lingüístic més adequats, decidir quins tractaments utilitzarem... Però les dificultats no es limiten a la llengua, sinó que també hem d'empatitzar amb la mentalitat de l'autor i el context històric sense caure ni en la temptació de modernitzar la novel·la ni de posar-hi massa de nosaltres.

Paraules clau: Jane Austen; *Mansfield Park*; traducció al català; registre lingüístic; adaptació.

Abstract. *Mansfield Park's Adventure*

In this text I shall revisit the challenge that I experienced while translating Jane Austen's *Mansfield Park*. When translating a classic it is necessary to examine the language of that period, to find the right tone and linguistic register, to decide which relevant phrasing should be used... But these difficulties don't only exist on the linguistic level: one has to empathize with the author's mentality and the historical context without falling into the temptation to modernize the novel or put too much of ourselves into it.

Keywords: Jane Austen; *Mansfield Park*; translation into Catalan; linguistic register; adaptation.

Sumari

1. Retorn a Mansfield
2. Registre, llenguatge i altres preocupacions
3. La Jane, el seu temps, el nostre temps...
4. Un tastet de Mansfield i la seva gent amb tocs de Portsmouth
5. Una digressió per acabar

1. Retorn a Mansfield

Quan em van fer la proposta de participar en una taula rodona sobre Jane Austen per parlar de la meua traducció de *Mansfield Park* vaig haver de fer un viatge en el temps, perquè han passat molts anys des que en vaig fer la traducció, al final

dels vuitanta. De fet, va ser la meua segona traducció literària i la primera de l'anglès.

Per a una traductora novella, encarar-se a un clàssic de la literatura anglesa era un repte titànic; però, justament per ser novella, santa inconsciència!, m'hi vaig llençar de cap i hi vaig dedicar moltes hores durant tot l'any que em va concedir l'editorial, perquè amb els clàssics no hi ha pressa: són allò que en diuen un *long-seller* i no cal córrer tant a publicar-los. Va ser tota una aventura que ara provaré d'explicar. Per començar, disposava del bagatge d'una filologia catalana, un bon coneixement de l'anglès i una gran passió per unes escriptores angleses del segle XIX: Jane Austen, les germanes Brontë i Elizabeth Gaskell, que ja havia llegit amb fruïció.

Com em vaig enfrontar a traduir un llibre escrit gairebé 200 anys enrere? Intuïtivament. Rellegint a fons *Mansfield Park* i els altres llibres de l'autora, i estudiant-ne els personatges per conèixer-los i conèixer-la. Vaig tenir la sort de tenir un termini generós per fer-ho.

2. Registre, llenguatge i altres preocupacions

D'entrada, el gran problema en la traducció d'un clàssic és la tria del llenguatge que utilitzarem en la llengua de destinació. L'objectiu és reescriure el llibre de manera que no grinyoli, que soni tan bé com l'original, que sembli que l'hagin escrit en la llengua de destinació. Ras i curt: que traduïm sense trair. I, per aconseguir-ho, el registre lingüístic ha de ser equivalent. La majoria dels personatges de la Jane són de classe alta o aspirants a ser-ho, normalment cultes, educats i ben parlats, i per tant ens hem d'oblidar del registre col·loquial i recórrer a un llenguatge formal, però sense caure en arcaïsmes innecessaris. I després arriba la gran decisió del tractament, perquè l'inefable *you* sempre ens complica la vida. Quin ens quedem? El *vós* o el *vostè*? Qui parla de *vostè* a *qui*? Fins quan? A les pel·lícules passen al *tu* després del primer petó, però aquest recurs no el podem aprofitar en les novel·les d'Austen perquè no hi ha petó i perquè molts dels seus personatges són tan formals que no es parlen de *tu* ni després de casats. Recordem que la senyora Bennet d'*Orgull i prejudici* sempre anomena el seu marit «Senyor Bennet». Al final, vaig optar pel *vós*, potser perquè *Mansfield Park* es va publicar el 1814, a la primeria del segle XIX, amb un llenguatge que encara divuitjava força. Això sí, ho vaig compensar posant l'article davant dels noms, cosa que *in illo tempore* encara creava una certa controvèrsia.

3. La Jane, el seu temps, el nostre temps...

Per traduir una novel·la d'una època llunyana, és fonamental impregnar-se de la personalitat de l'autora per poder-ne comprendre l'obra i treballar-hi amb coneixement de causa i, sobretot, sense prejudicis ni orgull. Qui era Jane Austen? Una senyoreta de casa bona, soltera, que escrivia embolcallada en un entorn familiar favorable, tot i que, segons que he llegit, escrivia en secret, amb fulls petits, perquè d'aquesta manera si algú entrava a la sala on treballava els tapava amb uns

altres papers. És a dir, que exercia una invisibilitat voluntària, cosa prou comprensible en una època que les dones escriptores no eren ben vistes i havien de recórrer al pseudònim masculí —és clar que això no solament passava a l'Anglaterra del segle XIX: recordem *la Víctor Català*.

Com era?, com pensava Jane Austen? És curiós que tendim a endossar a les persones d'altres èpoques unes etiquetes segons les ideologies i les modes contemporànies nostres, i no solament això, sinó que anem del blanc al negre, sense matisos. De la Jane, n'he sentit a dir que era una carca o una feminista. Carca? No, era una dona del seu temps que descrivia el seu entorn social amb una sàtira implacable. Hi podem estar d'acord o no, però és innegable que era d'una sinceritat aclaparadora. Quan planteja que la carrera d'una dona és casar-se amb un bon partit hem de pensar en l'alternativa: escarràs de feina a casa, al camp, a la fàbrica, prostitució... Era feminista? Un segle abans del moviment sufragista? No, és clar que no ho era, però forma part d'un grup de pioneres que van tenir el coratge d'escriure i expressar les seves opinions, les de les dones, i així van entreobrir una porta tancada que unes altres van obrir de bat a bat.

La societat ha canviat molt, i les idees que imperaven a l'època de la Jane o bé han variat radicalment o bé han desaparegut del tot, i a l'hora de traduir-la hem d'anar amb molt de compte de no caure en la temptació de fer-ne una versió «moderna» que no respecti l'esperit de l'original, i no és gens fàcil trampejar la frontera imprecisa i perillosa de fins a quin punt a la traducció hi podem posar de nosaltres. Encara que alguns dels seus principis siguin —o ens puguin semblar— obsolets és imprescindible que ens guardem a la butxaca el nostre parer i estiguem totalment al servei de l'autora. Com ens ho fem? Posant-nos en les seves sabates, pensant com ella.

Permeteu-me que ara faci un incís per comentar l'adaptació dels clàssics per a la televisió o el cinema, que és un món a part que de vegades respecta, però que sovint traeix descaradament l'autor, depenent del guionista i/o de les pressions del productor. Les versions dels autors clàssics anglesos de la BBC sempre han tingut bona fama, però últimament la mítica productora anglesa també ha caigut en el parany de l'audiència i hi ha una distància abismal entre la respectuosa —i llarga— adaptació de *Mansfield Park* del 1996 i la del 2007 —la més recent que jo conec— amb un guió dràsticament escurçat que es caracteritza per un to excessivament modern. També crida l'atenció la tria dels actors i, sobretot, de les actrius, que són més guapos, més vitals, més al gust del segle XXI. I ja no parlem de la incoherent versió de *Mansfield Park* a la gran pantalla (1999), que ens presenta la Fanny com una rebel que ho qüestiona tot i amb tanta agressivitat que, evidentment, anul·la l'efecte sorpresa de la seva obstinada negativa a la petició de matrimoni del senyor Crawford. Però el panorama no sempre és tan negre: recordem la magnífica versió cinematogràfica de *Seny i sentiment* que va fer l'actriu i filòloga anglesa Emma Thompson: una joia que el 1996 va obtenir un merescut Oscar a la millor adaptació.

A què treu cap aquesta reflexió? A la meva obsessió de no caure en la temptació d'inventar-nos una novel·la al nostre gust.

4. Un tastet de Mansfield i la seva gent amb tocs de Portsmouth

Jane Austen, amagada darrere de la seva condició de tia soltera, ho observava tot i prenia nota de tot. Això li va permetre crear uns personatges potents, molt realistes, i fer una crítica ferotge de l'estupidesa, femenina i masculina, de la seva societat. No se'n salva ningú.

A *Mansfield Park*, potser el seu llibre més corrosiu, la Jane hi dissecciona els seus personatges per sexe i per estatus amb un bisturí hàbil i sense anestèsia. També és la novel·la més coral, encara que el fil conductor siguin els negocis de la Fanny Price.

A la galeria de personatges de *Mansfield Park*, els qui més hi destaquen per la seva precisió són els femenins. Els masculins queden una mica més diluïts. El retrat de tipus femenins comença amb les germanes Ward, tres belleses amb fortuna desigual pel que fa als matrimonis, i això l'autora ja ho exposa a la primera pàgina del primer capítol, que és tota una declaració de principis.

La Srta. Maria Ward, que només tenia set mil lliures de dot (...) va tenir la bona sort de captivar Sir Thomas Bertram, de *Mansfield Park* i va ser elevada a la categoria d'esposa d'un baró. (...) Tenia dues germanes que es podien beneficiar del seu ascens social. (...) Però la veritat és que no hi ha tants homes de fortuna considerable al món com dones boniques que se'ls mereixen. (...) La Srta. Ward (...) es va veure obligada a comprometre's amb el reverend Norris, un amic del seu cunyat, que amb prou feines tenia fortuna pròpia, i la Srta. Frances encara va tenir més mala sort. (...) La Srta. Frances (...) es va casar per portar la contrària a la família, i en fer-ho amb un tinent de marina sense educació, fortuna ni amistats, ho va aconseguir plenament. (p. 9)

I ja les tenim casades! La Maria (Lady Bertram), amb un noble ric; la Srta. Ward (Sra. Norris) amb un sacerdot pobre i la Frances (Sra. Price) amb un militar de poca categoria.

Passa el temps i arriben els fills: la Maria en té quatre i la Frances uns quants més. La Tia Norris, no en té cap, però sent una manipuladora hàbil, ho compensa fent i desfent a casa de la seva indolent germana rica. I un dia té la gran idea: per ajudar la Frances es faran càrrec de la seva filla gran, la Fanny —pagant Sir Thomas, és clar.

La senyora Norris no tenia la més mínima intenció de col·laborar de cap manera en el seu manteniment. Pel que fa a anar amunt i avall, parlar i planejar era d'allò més benivolent i no hi havia ningú més escaient a l'hora de predicar liberalitat als altres; però el seu amor als diners era proporcional al seu gust per manegar-los; i sabia molt bé com estalviar els seus i gastar els dels seus amics. (p. 12)

He de confessar que, personalment, considero que la gran protagonista de la novel·la és la formidable Tia Norris. A *Mansfield Park* la caritat té uns límits i la Tia Norris deixa ben clar a la família Bertram i, sobretot, a la Fanny que ella no estarà mai a l'alçada dels seus cosins —i cosines— rics. La situació social de la

Fanny fa pensar en les institutrius de les germanes Brontë: tant Jane Eyre com Agnes Grey són uns personatges sense classe, ni senyores ni minyones, rebutjades pels uns i pels altres. I la Fanny...

Va créixer sense infelicitat en companyia dels seus cosins (...) i encara que sovint se sentia mortificada (...) es valorava tan poc que no pensava pas que tenia cap dret a sentir-se ferida. (p. 20)

Per sort, la Fanny troba un aliat en el seu cosí Edmund Bertram, del qual s'enamora perdudament des del primer dia. Passen els anys i arriba el temps de projectar casoris. La tia Norris propicia el prometatge de la bella Maria Bertram amb el Sr. Rushworth, un jove tan ric com avorrit. Però sorgeix un factor nou: l'aparició dels germans Crawford, que provoquen un autèntic daltabaix a *Mansfield Park*. Qui són? Els cunyats del reverend Grant, simpàtics i raonablement rics. La Mary, que és una dona pràctica, busca un bon partit. En Henry només vol divertir-se. Dos retrats més per a la galeria de Mansfield. I comença un ball d'enamoraments inversemblants: l'insuls Edmund de la frívola Mary —per a patiment de la Fanny—, la Mary de l'Edmund —encara que no li convingui econòmicament—, i la Maria Bertram del pocavergonya d'en Henry —que acaba en un desafortunat matrimoni per despit amb el Sr. Rushworth. I, embolica que fa fort!, el joc cruel d'en Henry amb la Fanny acaba en enamorament. I la increïble sorpresa: la bleada de la Fanny rebutja la petició de matrimoni d'en Crawford amb una energia tan gran que deixa tothom bocabadat perquè ella és pobra i en Crawford un bon partit i, tal com li diu Lady Bertram:

Tingueu en compte, Fanny, que tota dona jove té el deure d'acceptar una petició tan excepcional com aquesta. (p. 235)

Però, tal com diu la Fanny a l'Edmund referint-se a la Srta. Crawford i Sra. Grant:

Tenim una concepció molt diferent de la naturalesa de les dones, si s'imaginen que una dona ha d'estar disposada a correspondre un afecte tan bon punt sembli que li toca fer-ho. (p. 250)

Aquí parla Jane Austen, no la Fanny. Sigui com vulgui, l'envien a casa dels seus pares perquè s'ho rumii. Però el temps no ha passat debades i quan hi arriba té un xoc: tot el que a Mansfield és elegància i harmonia a Portsmouth és grolleria i crits. A partir d'aquest moment, l'acció, sovint epistolar, s'alenteix fins que s'accelera amb la gran campanada: la fugida de la Mary Rushworth amb en Henry Crawford. I, de cop i volta, la Fanny es torna imprescindible i li troben totes les gràcies. Malgrat que, segons la inefable Tia Norris:

Si la Fanny hagués acceptat el senyor Crawford, això no hauria passat. (p. 319)

La «desgràcia» té un efecte dòmino vertiginós: en primer lloc, Sir Thomas no accepta l'eventual solució d'un segon matrimoni de l'exsenyora Rushworth perquè «les» pecadores han de pagar el seu error, i la Maria ha de marxar a un exili imposat i compartir la seva condemna a l'ostracisme amb una amarga Tia Norris. En segon lloc, l'altra cosina Bertram, la Julia, en previsió d'un futur d'aïllament, fuig per casar-se amb el Sr. Yates, un matrimoni imprudent, potser equiparable al de la Sra. Price. I en tercer lloc, el purità de l'Edmund, que s'havia enamorat de la Srta. Crawford amb una passió que no quadrava gens amb el seu tarannà, s'adona que aquella noia que li semblava ideal era, en realitat, una creació de la seva fantasia, i després d'un temps de dol pel seu desengany amorós, «descobreix» que li és més convenient un matrimoni amb la seva prudent i conservadora cosina. I la Fanny-Ventafocs es converteix en el seu premi de consolació. I tot-hom content amb un final raonablement feliç al gust de l'època.

5. Una digressió per acabar

Ha plogut molt des de la meva aventura mansfieldiana. Els traductors ja no treballen amb una rupestre Lettera-32 ni envoltats de diccionaris físics, que és el que fèiem abans de l'adveniment dels ordinadors i d'Internet. Hem guanyat en comoditat, tenim accés a quantitats ingents d'informació, tot és més ràpid, potser massa, perquè abans el temps era més lent en tot, també en els terminis, que ens permetien madurar la feina. I les editorials no eren víctimes de la tirania dels *best-sellers* i el marxandatge. Els llibres no els feien nosa al magatzem i no existia aquest Fahrenheit 454 del segle XXI que redueix a pasta els llibres que no s'han venut en un termini tan curt que no ha donat temps al boca-orella dels lectors. Potser això ho solucionaran els llibres virtuals, que no ocupen espai, però desitjo de tot cor que els llibres de paper perdurin perquè no siguem totalment esclaus de l'ordinador.